

„Patří do řad literárního proletariátu“

Literární působení a policejní perzekuce Prokopa Chocholouška
v letech 1848–1861
Magdaléna Pokorná

Prokop Chocholoušek (1819–1864), dnes již pozapomenutý autor historických povídek a románů, patřil ve své době k velmi oblíbeným spisovatelům. Vstoupil do české literatury jako spolupracovník Josefa Kajetána Tyla na samém počátku čtyřicátých let 19. století, přel se s Karlem Havlíčkem, jako novinář se za revoluce 1848 angažoval v radikálně demokratickém tisku, na konci svého života se sblížil s Janem Nerudou a nastupující novinářskou generací kolem nově vzniklých novin *Času a Hlasu*. Text této studie poukáže na úřední perzekuci, která Prokopa Chocholouška svírala v padesátých letech jako důsledek jeho novinářského angažmá za revoluce. I když sankce během padesátých let nepostihly přímo Chocholouškovu beletristickou tvorbu, autor byl nejrůznějšími úředními opatřeními a policejními příkazy zbaven možnosti nalézt zaměstnání redaktora či literáta a zároveň udržován mimo Prahu, představující hlavní centrum českého literárního života. Spolu s omezením publikačních příležitostí v striktně regulovaném periodickém tisku ho to zbavovalo možnosti pokusit se o existenci volného spisovatele.

Český Walter Scott

Historie vždy představovala jeden z důležitých klíčů k pochopení světa a postavení člověka v něm. K národním dějinám se tradičně obraceli i ti, kteří věřili, že právě evokace slavných událostí z minulosti může přispět k národnímu probuzení. Historická beletrie i další literární žánry se proto, bez ohledu na uměleckou hodnotu jednotlivých děl, výrazně spolupodílely na formování historického vědomí. Motivem příklonu k historické látce mohlo být i srovnávání s vyspělými evropskými národy. Tak například touha po českém Walteru Scottovi aktivizovala autory sdružující se kolem Tylem redigovaných *Květů*, jmenovitě Jana Jindřicha Marka či Prokopa Chocholouška. Právě Prokop Chocholoušek se stal rychle vzešlou „hvězdou“ a zájem o jeho tvorbu dlouho neopadal. Svou česky psanou prvotinou *Vanda* z roku 1841, inspirovanou dávnými dějinami Polabských Slovanů, své čtenáře zaujal, rozsáhlým románem *Templáři v Čechách* z roku 1843 se stal již proslulým. Vedle dalších děl z českých dějin (např. *Dcera Otakarova, Jiřina, Palcěřík, Pan Šimon z Vrchotic, Všeobecné rukojemství*) a humoristického díla *Kocourkov* vydávaného v letech 1847–1848 se věnoval i jihoslovanským dějinám. Ve čtyřicátých letech vyšly například prózy *Černohorci, Drak notjaiski, Hajduci, Ilia a Travič*.

Je možné, že cenzura ovlivnila samé počátky Chocholouškovy tvorby. V seznamech cenzurních zákazů z července 1837 je uvedena sbírka básní s názvem *Erste Knospe des Frühlings*, jejíž autor je označen jako P. Chochlaussek. Pokud by šlo opravdu o prvotinu Prokopa Chocholouška, zřejmě psanou v německém jazyce, pak by vzešla z pera tehdy osmnáctiletého studenta pražského malostranského gymnázia. Vyloučena taková domněnka není, protože Chocholouškova úřední charakteristika z padesátých let mu přiznávala prokázaný

literární talent již během studií.¹ O deset let později, k červenci 1847, je registrován zákaz Chocholouškovy práce *Scény z boje Turků se Sulioty*, konkrétně prvního svazku s názvem *Ali Paša Janinský*.² Téma Chocholoušek pravděpodobně zpracoval a publikoval později v dalších svých pracích (např. *Zahynutí Suly*).

Chocholouškova aktivita v letech 1848–1849

Hned zjara 1848 Chocholoušek zaujal veřejnost i v záplavě jiných tehdejších textů podobného typu svými letáky. Burcuující články *Čechové, pozor a Německý spolek a koruna česká svěřil Květům*. S některými svými dalšími texty se obracel na venkovské vrstvy, protože si uvědomoval, jak mnoho záleží na tom, zda se k revoluci přihlásí. Napsal proto letáky *Vigilate! Vigilate!*,³ *Krátký katechismus českého sedláka jakožto průvodce k jeho i jeho potomstva štěstí*⁴ a *Nynější smýšlení lidu našeho po krajích*.⁵ Účastnil se také veřejných shromáždění i mimo Prahu, stal se členem spolku Svornost a také českého sboru národní gardy. Jeho činnost během jara 1848 byla po zatčení v červnu 1848 předmětem jednání vojenské vyšetřující komise. Na základě toho víme, že byl vyslýchán kvůli svému podílu na osvobození tiskaře Františka Grollo z května 1848⁶ i kvůli aktivitě během svatodušních bouří v Praze v červnu 1848.⁷ V červenci 1848, po propuštění z vazby, se Chocholoušek znovu okamžitě angažoval ve veřejných událostech, apeloval ve svých příspěvcích do *Vlastenského deníku* proti oficiálnímu tónu tehdejších *Pražských novin*. V následujícím období spolupracoval s radikálně zaměřeným *Pražským večerním listem* a *Novinami Lípy slovanské*. Jednalo se také o Chocholouškově spolupráci s chystaným listem radikálního demokrata Emanuela Arnolda *Občanské noviny*. Ještě v roce 1849 spolupracoval i s radikálními německy tištěnými periodiky, zejména *Constitutionelle allgemeine Zeitung von Böhmen*.

Se státní mocí se Chocholoušek dostal do ostrého konfliktu i v roce 1849, protože se zasloužil o zveřejnění provolání turínského Spolku pro spojení Italů a Slovanů ze 4. března 1849. Provolání začínalo i končilo výzvou ke spolenectví Slovanů, Italů a Maďarů v boji proti společnému nepříteli, rakouskému státu. Naopak slovanské národy text varoval před hledáním pomoci u Němců a u Rusů. I přes zjitřenou politickou atmosféru po rozeznání kroměřížského sněmu, oktrojování ústavy a přijetí omezující tiskové legislativy otiskl 22. března či v následujících dnech radikální tisk v Čechách (*Noviny Lípy slovanské*, *Občanské noviny* a *Pražský večerní list* a *Constitutionelle allgemeine Zeitung von Böhmen*) text provolání, liberální listy (včetně Havlíčkových *Národních novin*) se naproti tomu omezily

1) Databáze *Verpönt, Verdrängt - Vergessen? Eine Datenbank zur Erfassung der in Österreich zwischen 1750 und 1848 verbotenen Bücher*, <<http://www.univie.ac.at/zensur/index.php?q=choch&j=&id=406188&f=&i=&s=&so=0>>, přístup 1. 11. 2014. Úřední dokument viz Národní archiv (NA), Presidium policejního ředitelství v Praze (PPŘ), 1858–1862, kt. 328, sign. C 5/1, č. 2308/pp ex 1857.

2) Databáze *Verpönt, Verdrängt - Vergessen?*, <<http://www.univie.ac.at/zensur/index.php?q=choch&j=&id=418816&f=&i=&s=&so=0>>, přístup 1. 11. 2014.

3) Znovu přetištěno in Miloslav Novotný (ed.): *Letáky z roku 1848*, Praha, ELK 1948, s. 162–163.

4) Znovu přetištěno tamtéž, s. 164–165.

5) Znovu přetištěno tamtéž, s. 104–107.

6) Srov. infobox „Grollova aféra“, s. 364.

7) O tom blíže Josef Volf: „Výslech Prokopa Chocholouška na Hradě pražském r. 1848“, *Topičův sborník literární a umělecký* 9, 1921/1922, č. 4, s. 178–184.

na stručnější zprávy. Příslušná čísla periodik nebyla konfiskována, ale na pokyn místodržitelství podalo státní zastupitelství žalobu na redaktory všech čtyř listů, které provolání otiskly. Vyšetřování se zaměřilo především proti redakci *Constitutionelle allgemeine Zeitung von Böhmen*, která v sebevědomém a ironickém článku ze 7. dubna 1849 hájila právo na uveřejnění textu coby „dějinného dokumentu“. Odpovědný redaktor listu Guido Polz byl obviněn z velezrady, byl však propuštěn, když se k autorství německého překladu turínského provolání a zodpovědnosti za něj přihlásil Prokop Chocholoušek. Ten byl zatčen a po několika dnech propuštěn díky kauci, kterou za něj složil nakladatel Karl Wilhelm Medau. Proces původně stanovený na 30. dubna 1849 byl odložen na 7. května s odůvodněním, že při doručování soudní obsílky došlo k formální chybě. Před uplynutím stanovené lhůty však bylo zveřejněno, že ministerstvo spravedlnosti nařídilo státnímu zástupci, aby od žalob proti jednotlivým redaktorům upustil. Připravované porotní soudy se tak neuskutečnily, ve stejné době ale došlo k odhalení májového spiknutí, do jehož příprav byla většina radikálních demokratů zapojena, a 10. května byl nad Prahou a okolím vyhlášen výjimečný stav.⁸

Chocholouškovo sepětí s radikálním tiskem ale ani tehdy neskončilo. Když byl k vojsku odveden stávající redaktor *Pražského večerního listu* Jan Slavibor Knedlhans Liblínský, dostal se na jeho místo 16. června 1849 Prokop Chocholoušek a otiskl v něm osobní prohlášení:

Dnešním dnem přijímám redakci tohoto listu. Velice arciť želim, že předchůdce můj prý zákonem ku hmotné službě vlasti donucen jest. Neboť není to lehká úloha v nynějším čase, při takových okolnostech list politický spravovati. [...] Proto kladu sobě za svatou povinnost nyní, kdežto nebezpečno jest, jméno své v čelo listu stavěti, abych uchoval národu českému, jenž největší obětě pro zachování Rakouska přinesl, aspoň jediný orgán, tento list.⁹

Pražský večerní list patřil mezi tiskoviny, které začaly vycházet po zrušení předběžné cenzury a koncesí pro periodika na počátku revoluce roku 1848, konkrétně 1. června 1848, a brzy se velmi rozšířil. Na vrcholu svého působení měl po určitou dobu dokonce větší odbyt než současně vycházející Havlíčkovy *Národní noviny*. Chocholoušek se však ujímal redakce v době, kdy se prostor pro svobodný tisk po přijetí nové tiskové legislativy v březnu 1849 a vyhlášení výjimečného stavu nad Prahou a okolím zúžil. V květnu 1849 obdržel *Pražský večerní list*, stejně jako zanedlouho poté Havlíčkovy *Národní noviny*, od pražského vojenského velitelství dokonce zákaz vycházení. Povolení k další existenci dostali redaktori na základě příslibu, že budou respektovat úředně vyhlášenou „oktrojovanou“ ústavu z března 1849.

Za Chocholouškovy redakce sledoval list stejně jako dříve domácí i zahraniční politiku, redaktor obohatil jeho stránky i o další žánr, historickou povídku. Vycházela buď

8) Podrobněji i s dalšími odkazy tuto kauzu přibližuje Václav Čejchan: „Italsko-slovanský spolek v Turíně a radikální hnutí v Čechách na jaře roku 1849“, *Slovanské historické studie* 3, 1960, s. 313–352.

9) Prokop Chocholoušek: [„Dnešním dnem přijímám redakci tohoto listu...“], *Pražský večerní list* 2, 1849, č. 148, 16. 6., s. 634.

anonymně (*Bodin*), nebo pod jeho jménem (*Dimitrij*). Komplikovala se však ekonomická situace listu a tím i další redaktorovy perspektivy do budoucna.

Hledání životních perspektiv

Když krátce před koncem roku 1849 odešel z úředních *Pražských novin* redaktor Čeněk Prausek, rozběhla se čirá úřední korespondence mezi ministrem vnitra Alexanderem Bachem a českým místodržitelem Karlem Mecsérym von Tsoor o tom, kdo by se mohl ujmout jeho místa. Bachovy návrhy Jakuba Malého a Václava Bolemíra Nebeského místodržitel odmítl s poukazem na jejich dřívější spolupráci s Havlíčkovými *Národními novinami* a prosadil, aby se novým redaktorem *Pražských novin* stal Václav Jaromír Pícek. Pro nás je však pozoruhodné, že ministr Bach jako možného spolupracovníka listu, který měl své služby *Pražským novinám* sám nabídnout, zmiňoval právě Chocholouška:

Redaktor p. Chocholonick [sic], který se sice na základě svých předpokladů nezdá být obzvláště důvěryhodný, ale který patří mezi nadané české spisovatele, opakovaně nabídl své služby redakci *Pražských novin*, což je nabídka, která si za předpokladu výše nastíněných zásad pro vytvoření spolehlivé redakce zaslouží pozornost. Dosavadní redaktor *Vec. listu* by patrně mohl být použit jako spolupracovník v podřízeném postavení, zejména při vedení fejetonu.¹⁰

Bach usuzoval, že se *Pražský večerní list* nachází v ekonomických problémech, a angažováním Chocholouška, pro něhož navrhoval plat padesáti zlatých měsíčně, hodlal zvýšit vědeckou a publicistickou hodnotu provládního listu, a tím i jeho popularitu. Mecséry zprvu souhlasil, že bude s Chocholouškem jednat.¹¹ V prvních lednových dnech však na ministerstvu zjistili, že zánik *Pražského večerního listu* v nejbližší době nehrozí a Bach si ve svém dalším dopise místodržiteli do Prahy pochvaloval, že „tento list v poslední době udržoval mnohem umírněnější směr“. Rozhodl se proto pro jinou strategii. Navrhoval, aby „redaktor Chocholoušek nebyl stažen z vedení téhož [tj. *Pražského večerního listu*, MP], nýbrž aby byl naopak povzbuzen vytrvat v současné činnosti a zachovávat nastolenou umírněnou tendenci“ i tím, že mu bude vyplácen původně zamýšlený honorář padesáti zlatých měsíčně s výhradou okamžitého zrušení, kdy by porušil stanovené limity.¹² Bachovy domněnky ale Mecséry obratem vyvracel:

10) „Der Redakteur H. Chocholonick, welcher zwar nach seinen Antecedentien keines besonderen Vertrauens würdig scheint, jedoch unter die begabten böhmischen Schriftstellern gehört, hat seine Dienste bei der Redaktion der *Pražské noviny* wiederholt angeboten, ein Antrag, welcher unter der Voraussetzung einer nach der obigen Andeutung gebildeten, verlässlichen Redaktion einige Berücksichtigung verdient. Als Mitarbeiter in untergeordneter Sphäre, vorzüglich zur Führung des Feuilletons dürfte der bisherige Redakteur des *Vec. list* verwendet werden können.“ NA, Presidium českého gubernia – tajné (PGT), 1849–1852, kt. 19, sign. P 28, č. 967/g, Alexander Bach Karlu Mecsérymu 28. 12. 1849.

11) NA, PGT, 1849–1852, kt. 19, sign. P 28, č. 967/g, české místodržitelství Bachovi 4. 1. 1850.

12) „[...] glaube ich, daß bei dem Umstande, als [...] dieses Blatt in der letzten Zeit eine viel gemässigere Richtung einhält, es dem Interesse der Staatsverwaltung angemessener wäre, den Redakteur Chocholousek in der Leitung desselben nicht abzuziehen, sondern ihn vielmehr im Ausharren bei seiner jetziger Beschäftigung aufzumuntern und in der Festhaltung der eingeschlagenen gemäßigten Tendenz zu bestärken.“ NA, PGT, 1849–1852, kt. 19, sign. P 28, č. 23/g, Alexander Bach Karlu Mecsérymu 12. 1. 1850.

Chocholoušek nikdy nepřestal řídit svůj deník v tom duchu, v jakém začal, a já neshledávám v posledních číslech ani příklon k vládní straně ani umírněnost ve srovnání s jeho dřívějšími články. [...]

Za těchto okolností bude snad Vaše Excelence sdílet mé přesvědčení, že by nebylo správné redaktorovi, který proti vládě tolik jednal jako Chocholoušek, povolit subvenci z vládních prostředků.

[...] Chocholoušek by se vládě kvůli takovému kroku jen vysmál, svou tendenci by však nezměnil, vláda by musela rychle svou subvenci stáhnout a vystavila by se tak nepříjemné blamáži. [...]

Musím nadto podotknout, že *Wečerní list* skutečně již dlouhou dobu nemá takový odbyt, jako měl na svém začátku, subvence pro Chocholouška by proto podnik, který je vládě nepřátelský, pouze pomohla postavit na nohy.¹³

Mecséry navíc apeloval na přísnou důvěrnost tohoto sdělení; z obsahu předchozích psaní totiž získal obavu, že se mezi zaměstnanci či informátory ministerstva vnitra nacházejí příznivci „české strany“. Ministr Bach místodržitelovy argumenty dopisem z 28. ledna respektoval a od dalších úmyslů subvencovat Chocholouška ustoupil.¹⁴

Pozornosti úřadů neunikla Chocholouškova novinářská činnost ani později – v červenci 1850 a v lednu 1851 tak byl redaktor předvolán na pražský policejní úřad. Celou jeho redakční činnost ukončila kauza související se smrtí Augustina Smetany, exkomunikovaného kněze a bývalého člena řádu křižovníků s červenou hvězdou. Noticka otištěná v *Pražském večerním listu* informovala o tom, jak Smetana na úmrtním loži odmítl přijmout pražského arcibiskupa Bedřicha Schwarzenberga, který za ním přišel s posledním pomazáním, a vrátit se tak zpět do lůna katolické církve.¹⁵ *Pražský večerní list* byl s okamžitou platností po dobu stavu obležení zakázán, Chocholoušek i se svým spolupracovníkem Ferdinandem Čenským byl 4. února zatčen. Chocholoušek pobyl ve vazbě necelé dva měsíce, vyšetřování jeho případu se ale táhlo až do října, kdy byl uznán vinným za zneužití tisku s tím, že je mu jako trest započítána vyšetřovací vazba. Redaktor Čenský zůstal ve vazbě až do listopadu 1851, kdy byl sice prohlášen za nevinného, ale ihned byl odveden do armády.

13) „Chocholoušek hat nicht aufgehört, dieses Journal in jenem Sinne fortzuführen, in welchem er es begonnen und ich finde in seinen neuern Nummern weder ein Hinneigen zu der Regierungspartei noch überhaupt eine Mäßigung im Vergleiche mit seinen frühern Aufsätzen. [...]

Bei dieser Sachlage dürften E. meine Ueberzeugung theilen, daß es nicht gerecht wäre, einen Redakteur, der gegen die Regierung bisher so gehandelt wie Chocholoušek, eine Subvention aus Regierungsmitteln zu gewähren.

[...] Chocholoušek würde die Regierung für einen solchen Schritt nur verhöhnen, keineswegs aber seine Tendenz ändern und die Regierung würde nur zu bald ihre Subvention zurückziehen müssen sich aber dabei auf die unliebsamste Weise bloßgestellt sehen. [...]

Ich muß überdieß bemerken, daß der *Wečernj list* seit lange nicht mehr jene Verbreitung hat, welcher er sich im Beginn der Unternehmung erfreute und daß daher eine Subvention für Chocholoušek mit beitragen würde, ein der Regierung feindliches Organ emporzuheben.“ NA, PGT, 1849-1852, kt. 19, sign. P 28, č. 23/g, prezidium místodržitelství Bachovi 22. 1. 1850.

14) NA, PGT, 1849-1852, kt. 19, sign. P 28, č. 50/g; srov. též Magdaléna Pokorná: *Milován a sledován. Český spisovatel Prokop Chocholoušek 1819-1864*, Praha, Práh - Archiv AV ČR 2001, s. 40.

15) „Z Prahy“, *Pražský večerní list* 3, 1851, č. 19, 1. 2., s. 126; obdobně též [-r]: „Donáška“, *Pražský večerní list* 3, 1851, č. 17, 29. 1., s. 120.

O zastavení *Pražského večerního listu* referoval poměrně podrobně pražský místodržitel Mecséry ministru Bachovi 17. února 1851. Ve svém zápise nejprve sdělil, že po zastavení novin *Union* a zákazu Havlíčkova *Slovana* pro Prahu byl *Pražský večerní list* „jediný orgán specificky slovanské strany v Praze“. Podezření vůči listu zesílilo i z toho důvodu, že „zaměření tohoto listu, který mimochodem získal údajně mnoho odběratelů mezi jižními Slovany, bylo v politickém, náboženském i národním ohledu bezpodmínečně zavrženíhodné“. V „zájmu dobré věci“ tedy podle Mecséryho nezbývalo nic jiného než použít prostředky, které nabízel výjimečný stav.¹⁶ Místodržiteli přiznával, že zákaz zůstal v režii zemského vojenského velitelství. Ministru Bachovi také popsal, jak přijala zastavení listu česká veřejnost:

Vzdělané publikum přijalo toto opatření s lhostejností, jejíž přirozená příčina spočívá v malém rozšíření tohoto listu mezi vzdělanými stavy. Strana politických a nacionálních radikálů (*Ultras*), která v tomto listu nalezla ochotný orgán svých tendencí, v tom vidí nový útok na své zájmy, z nezbytnosti ale mlčí a omezuje se bojovat s tímto opatřením vojenských orgánů známým stylem Havlíčkova *Slovana*.¹⁷

Prokopa Chocholouška propustili z vazby počátkem dubna. Bylo mu třicet dva let a musel hledat další uplatnění. Díky Hermenegildu Jirečkovi, redaktoru *Vesny*, přílohy *Vídeňského deníku*, začal psát pro tento list. Sliboval, že tak bude činit, „jak se samo sebou rozumí, pod šifrou“.¹⁸ *Vídeňský deník* byl listem, který vznikl s podporou vlády blízkých kruhů, spjatých s ministrem kultu a vyučování Lvem Thunem, jako zamýšlená protiváha Havlíčkova *Slovana*. Sdružili se kolem něho i někteří z těch, kteří s Havlíčkem dříve spolupracovali, jako právě Hermenegild Jireček a jeho bratr Josef.

Chocholouškova korespondence s Hermenegildem Jirečkem z měsíců po propuštění z vězení svědčí na jedné straně o Chocholouškově až horečné snaze zajistit si živobytí literární prací. Jednotlivé zmínky v ní ale také dokumentují kvapnost jeho tvorby i okolnost, že psal současně i několik textů, a to nejen do *Vesny*, ale například i do pražského beletristického časopisu *Lumír*. V situaci, kdy se prostor pro česky vycházející tisk zužoval a beletristický časopis v Praze vycházel vlastně jen jediný – právě *Lumír* –, nechtěl Chocholoušek ztratit přízeň žádného z redaktorů. Zjara 1851 se také zabýval myšlenkou o možném vycestování do Ameriky.

16) „[...] war der ‚*Večerní list*‘ das einzige Organ der spezifisch slavischen Parthei in Prag. Die Richtung dieses Blattes, das übrigens unter den Südslaven zahlreiche Abnehmer gezählt haben soll, war in politischer religiöser und nationaler Beziehung unbedingt verwerflich. [...] so blieb im Interesse der guten Sache nichts [an]deres übrig als von den Mitteln die der Ausnahmszustand biethet, Gebrauch zu machen.“ NA, PGT, 1849-1852, kt. 19, sign. P 28, č. 161/g.

17) „Das gebildete Publikum hat diese Verfügung mit einer Gleichgültigkeit aufgenommen, welche in der geringen Verbreitung dieses Blattes unter den gebildeten Ständen ihre natürliche Erklärung findet. Die Parthei der politischen und nationalen Ultras, die in diesem Blatte ein bereitwilliges Organ ihrer Tendenzen fand, sieht darin einen neuen Angriff auf ihre Interessen, fügt sich aber stumm in die Nothwendigkeit, und beschränkt sich darauf, diese Maßregel der Militärbehörde in der bekannten Manier Hawliczeks durch den ‚*Slowan*‘ zu bekämpfen.“ Tamtéž.

18) Archiv Akademie věd ČR (AAV), Hermenegild Jireček, inv. č. 39, Prokop Chocholoušek Hermenegildu Jirečkovi 5. 4. 1851. Podrobněji M. Pokorná: *Milován a sledován*, cit. dílo, s. 44.

Jeho spolupráce s *Vesnou* skončila koncem léta 1851; po několika dalších měsících skončil *Vídeňský deník*, který po Havlíčkově zastavení *Slovana* v srpnu 1851 ztratil své hlavní opodstatnění, a počátkem následujícího roku i *Vesna*, která se po zániku deníku osamostatnila. Spolu se ztrátou zdroje pro existenční uplatnění se Chocholoušek musel vyrovnávat i s rodinnou tragédií: v červenci 1851 mu zemřela žena a ještě předtím dvě dcery. Měl nyní na starosti syna Otakara. Svou situaci přiblížil v dopise Hermenegildu Jirečkovi dne 19. října 1851: „Člověk, jehož ráz o rázu [tj. náraz, MP] tolik neštěstí stihlo, ne tak na těle, jako spíše na duchu ochuravěti může, že mu do zotavení nemožno jakýkoliv plod duševní vysadit.“¹⁹

O Chocholouškovi se ještě v červnu 1852 jednalo jako o možném redaktoru *Pražského prstonárodního listu*; ten vycházel od července předešlého roku za redakce Jakuba Malého, ale bez valného zájmu veřejnosti. Pochybnosti o profilu tohoto listu vyslovil již Karel Havlíček, když svým čtenářům oznamoval jeho vycházení. Podezíral vládu, že sama dala podnět k jeho vydávání, „poněvadž prý vláda sama si přeje v Praze nějaké **opoziční noviny**“.²⁰ Když se list vlivem nedostatku odběratelů dostal do finančních potíží, podal jeho vydavatel Wilhelm Kuhe 15. června 1852 vojenskému velitelství v Praze žádost, aby mohl svěřit redakci právě Prokopu Chocholouškovi. Toho však velitelství odmítlo s odvoláním na to, že jako redaktor *Pražského večerního listu* jevil „sklon k tvrdošíjnému rýpalství, zaslepenému pomlouvání a podezírání vůči všemu, co neodpovídalo jeho předpojatým názorům a jednostranným stranickým náhledům“. Vydávání *Pražského prstonárodního listu* poté skončilo.²¹ Snaha po Chocholouškově profesním uplatnění kolidovala v Praze, kde ještě pořád platil stav obležení, s tehdejší zvýšenou aktivitou zdejších úředních míst i vojenského velitelství vůči tisku. Úřady proto odmítavě reagovaly také na zprávu, že česká národní strana hodlá založit nový list, který by byl určen především studující inteligenci a za jehož redaktora prý je vyhlédnut Chocholoušek.²²

Protože se Chocholoušek jako politicky nespolehlivá osoba nemohl uplatnit jako redaktor periodika, soustředil se výrazněji na vlastní beletrii. V červenci 1852 se se svým synem, matkou a nevlastním otcem přestěhoval do rodného Sedlce, udržoval však i nadále kontakty s redakcí *Lumíra*, kalendáře *Koledy* či *Pražských novin*, kam občasně přispíval. Usiloval rovněž o vydání sebraných spisů; tyto pokusy však zůstaly v padesátých letech nedokončeny. Chocholoušek je začal vydávat roku 1852 vlastním nákladem v tiskárně Kateřiny Jeřábkové, poté u Martina Neureuttera a v roce 1855 u Bedřicha Rohlíčka, tisk však komplikovaly finanční obtíže, a tak vyšlo jen sedm sešitů prvního dílu.

19) AAV, Hermenegild Jireček, inv. č. 39, Prokop Chocholoušek Hermenegildu Jirečkovi 19. 10. 1851.

20) H. B. [= Karel Havlíček]: „Pozorovatel politický“, *Slovan* 2, 1851, č. 48, 9. 7., s. 56–59, zde s. 57; NA, České místodržitelství Praha – prezidium (PM), 1850–1854, kt. 119, sign. 8/4/51; srov. též Karel Kazbunda: *Karel Havlíček Borovský*, sv. 2, Praha, Ministerstvo vnitra České republiky, Odbor archivní správy a spisové služby 2013, s. 349.

21) „[Chocholoušek, MP] als Redakteur durch hartnäckige Wühlerei und blinde Begreifung und Verdächtigung alles dessen, was seine vorgefaßte Meinungen oder einseitige Parteiansichten nicht entsprach“. NA, PM, 1850–1854, kt. 119, sign. 8/4/51, č. 4128/pr. ex 1852. Srov. též K. Kazbunda: *Karel Havlíček Borovský*, sv. 3, Praha, Ministerstvo vnitra České republiky, Odbor archivní správy a spisové služby 2013, s. 62.

22) Přednesení policejního ministra Kempena císaři z 31. 5. 1852, cit. dle K. Kazbunda: *Karel Havlíček Borovský*, sv. 3, cit. dílo, s. 57.

Na krachu těchto projektů měly přitom nepřímý vliv i policejní orgány, které kontrolovaly, aby Chocholoušek nepřekračoval ustanovení tiskového zákona zakazující nabízet tiskoviny k prodeji po domech, veřejně je vyvolávat či rozdávat v místech, která přímo nesouvisí s živnostenským podnikáním, a které sběr předplatitelů na tiskoviny vázaly na speciální povolení vydávané bezpečnostními orgány. Policejní ředitelství tak dne 22. září 1853 rozeslalo všem okresním hejtmanům v Čechách upozornění: „Ukazuje se, že známý český literát Prokop Chocholoušek podniká cesty pod záminkou soukromých záležitostí, ve skutečnosti ale s úmyslem, aby získal odběratele pro své vlastním nákladem vydané práce (*Prokopa Chocholouška sebraní [sic] spisy v Praze, nákladem spisovatelovým*), aniž by měl s ohledem na § 7 tiskového zákona povolení ke sbírání subskribentů.“²³

Hodně si Chocholoušek sliboval také od spolupráce s Landfrasovým nakladatelstvím v Táboře, které po vzoru úspěšné edice Ignáce Leopolda Kobera *Album. Bibliothek deutscher Originalromane der beliebtesten Schriftsteller* chystalo k vydávání analogický podnik pro české romány. Ročně mělo, jak Chocholoušek psal redaktoru *Pražských novin* Josefu Šestákovi v dopise z 12. listopadu 1853, vycházet jedenáct sedmi až devítiařchových svazků, „a to proto, abychom se vyhnuli § 9 řádu tiskového“.²⁴ Ten stanovoval, že za periodický má být pokládán ten tisk, který vychází alespoň jednou za měsíc, byť v nepravidelných intervalech.²⁵ Chocholouškem naznačený způsob jeho obcházení představoval častou strategii, k níž se tehdejší český tisk uchýloval. Ani Landfrasův záměr se však neuskutečnil.

Jihoslovanská tematika v Chocholouškově tvorbě padesátých let

Specifickou oblast, jež umožňovala tehdejší Chocholouškově časopisecky otiskované beletrii jinotajné vyjádření k aktuálním problémům, představovaly příspěvky s jihoslovanskou tematikou. K Srbsku jako symbolu jihoslovanského světa tehdy vzhlíželi Češi s mnohými sympatiemi i nadějemi a vírou v budoucnost. Dobové úspěchy Srbů v bojích s Osmanskou říší mohly být vnímány jako následovánímhodný příklad i pro českou společnost. To dosvědčují například úřední informace, které zaslal pražský policejní ředitel ministru Bachovi a které jím pak byly tlumočeny císaři: „Ultračeši v Praze vyslovují se s výrazem uspokojení o současném (národně srbském) duchu v Srbsku.“²⁶

Jihoslovanské hrdinské zpěvy se díky italským, francouzským a německým překladům staly evropskou kulturní senzací již ve druhé polovině 18. století. Prokop Chocholoušek nesáhl do dějin jihoslovanských národů v českém prostředí jako první, ale udělal to ve

23) „Es ist hervorgekommen, daß der bekannte czechische Literat Prokop Chocholouschek unter dem Vorwande von Privatangelegenheiten, eigentlich aber in der Absicht, um für die von ihm selbst verlegten Werke (*Prokopa Chocholouška sebraní spisy v Praze, nákladem spisovatelovým*) Abnehmer zu gewinnen, Reisen unternimmt, ohne in dieser Hinsicht nach §. 7 der Preßordnung mit einem eigenen Erlaubnißschein zur Sammlung von Subskribenten versehen zu sein.“ NA, PPŘ, 1858–1862, kt. 328, sign. C 5/1, č. 8312 ex 1853. Srov. „Kaiserliches Patent vom 27. Mai, wodurch [...] eine neue Preß-Ordnung erlassen“, č. 122, *Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich* 1852, s. 603–615, zde s. 605.

24) Archiv hlavního města Prahy, Sběrka papírových listin – V. oddělení, sign. 592/7, Prokop Chocholoušek Josefu Šestákovi 12. 11. 1853. Srov. M. Pokorná: *Milován a sledován*, cit. dílo, s. 53.

25) Srov. „Kaiserliches Patent vom 27. Mai, wodurch [...] eine neue Preß-Ordnung erlassen“, č. 122, *Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Osterreich* 1852, s. 603–615, zde s. 606.

26) Bachovo přednesení císaři o vnitřní situaci v týdnu od 21. do 27. 3. 1852, cit. dle K. Kazbunda: *Karel Havlíček Borovský*, sv. 3, cit. dílo, s. 41.

své době jistě nejsystematičtěji a ovlivnil tím své nástupce. Příběhy z dějin jihoslovanského boje proti tureckým utiskovatelům psal od počátku své literární práce, v padesátých letech pak vydal ve *Vesně*, *Lumíru* a *Pražských novinách* na desítku povídek s touto tematikou (např. *Harambaša*, *Krvina*, *Nekibe*, *Pole Kosovo*, *Poslední král bosenský*, *Zahynutí Suly*). Tyto příběhy mu umožňovaly ideálně vyjádřit myšlenku svobody.

Chocholoušek ve svých dílech vždy zdůrazňoval demokratičnost jihoslovanských hajduků a jejich smysl pro vzájemnou rovnost, ale současně dobrovolnou kázeň a poslušnost zákonům své společnosti. Zejména černohorští junáci mu pak byli důkazem, že jen ve svobodné obci mohou vyrůstat hrdí, stateční a svobodní lidé, kteří se dokážou obětovat pro vlast: „Vlasti ovšem patří síly naše, životy naše, ale **jenom** vlasti, jak to činíme my, my junáci černohorští, bez šalby a klamu; ale což vy? Vy proměňujete svatý název vlasti ve vládychtivost rodů několika.“²⁷ Jihoslovanští hrdinové, muži i ženy, procházeli ze století do století bez výrazné změny.

Výjimečnost zobrazované skutečnosti, její odlišnost a vzdálenost od domácího prostředí autorovi usnadňovaly, aby ji idealizoval, podtrhoval v ní ty rysy, které sloužily jeho ideovým záměrům a které v takové síle a dynamice nerozehrál ve svých textech inspirovaných českými dějinami. Chocholouškovi se tak vyličení boje balkánských Slovanů za svobodu stalo příležitostí k tomu, aby nabídl svým čtenářům obrazy hrdinství, obětí pro vlast a víru.

V povídce *Pole Kosovo*, vydané v roce 1853, ale Chocholoušek dokázal konkrétně vylíčit také důvody, které vedly k fatální porážce srbského vojska 15. června 1389. Poukázal na nesvornost v srbském vojenském táboře, kterou rozněcovaly sváry i mezi mocichtivými ženami, a na zradu mezi představiteli srbského velení, z nichž jeden usiloval o carskou korunu natolik, že umožnil dokonce nepříteli proniknout do vlastního tábora. Znázornil, jak srbská vojska nepodpořila své slovanské spojence, ale opájela se proslovy a utápěla se ve vlastních sporech. Porážce na Kosově poli pak už nezabránil ani hrdinský čin jednoho ze srbských vůdců, který pronikl do tureckého tábora a zabil přímo sultána. Vlastní bitvu Chocholoušek nevyličil, soustředil se jen na noc po bitvě na kosovské pláni, kde poslední ze srbských hrdinů našli a uschovali pro své potomky posvátný srbský prapor a kde přísahali věrnost svým ideálům: „Nesmí však národ zůstat v nečinnosti, [...] nesmí zapomínat na slávu předků, sic umře na věky.“²⁸

Obrazy jižních Slovanů stavěl Chocholoušek do příkrého rozporu ke způsobu života jejich utiskovatelů. Se slovanským demokratickým zřízením kontrastovala v jeho dílech zvůle tureckých despotů na straně jedné a otrocká podlézavost jejich služebníků na druhé. Svými texty oslovoval i své současníky a připomínal jim jejich vlastní životní postoje v žité současnosti právě odkazem na statečnost, nadosobní oběti ve prospěch ideálů. Popisoval totiž nejen jihoslovanské junáky a jejich hrdinství, ale přibližoval i jejich rozhovory o strategických otázkách:

27) Prokop Chocholoušek: „Svatba benátská“, in též: *Jih. Historicko-romantické obrazy z dějin jihoslovanských*, Praha, Bursík a Kohout 1901, sv. 2, s. 3–248, zde s. 23.

28) Prokop Chocholoušek: „Pole Kosovo“, in též: *Jih*, cit. dílo, sv. 1, s. 3–82, zde s. 80.

„musíme sami začít, nechceme-li zahynouti. Jak dalece jest potud národ získán pro smělý úmysl náš?“

„Vždyť víš sám, [...] že národ černohorský úklady tureckými na dvě jest rozštípen, ve směle junáky a ve lhostejné bázlivce, o odpadlících, kteří se zpronevěřili Bohu a víře své, ani nemluvě.“²⁹

Při jednotě přesvědčení svých jihoslovanských hrdinů poukazoval Chocholoušek na odlišný strategický přístup, charakteristický pro tamní jednotlivé generace: „Jen starší kroutili povážlivě hlavami; i oni sice zatínali pěsti, skřípali zuby a zlost jim sálala z očí, mrzelo je to, že by se povídati nemělo o slavně přestálých, jednotlivých bitkách jejich, avšak mlčeli; byli již uvykli stavu takovému, naděje lepší, slavnější budoucnosti se nevžňala tak maně v prsou jejich, jako v mládeži bujaré.“³⁰ Právě starší reprezentanti Černé Hory tváří v tvář radikálnímu rozhodnutí couvali: „Ne, ne, nejde to, je to příliš odvážné, aspoň pro tentokrát; snad později, až se uvidí, jak se co stane, co Pán Bůh nadělí!“³¹

Konfinace a policejní sledování

Žádné z Chocholouškových beletristických děl v padesátých letech nebylo postiženo bezprostředním zákazem, ale autor známý svými sympatiemi k radikálnímu křídлу revolucionářů, o němž se vědělo, že strávil měsíce ve vězení, ztrácel možnosti, jak se literární prací uživit. Podle úředních záznamů se živil překlady francouzských románů do češtiny. Ty přitom nejsou z Chocholouškova pera doloženy, stejně tak jako jeho znalost francouzštiny; překládat francouzské texty mohl ale přes němčinu.

Po nezdařených pokusech uživit se literární prací v Praze se Chocholoušek rozhodl hledat uplatnění jinde. V únoru 1855 odjel do Haliče, konkrétně do Horní Bystřice (Bystrzyca Górna) u Tarnova (Tarnów), kde působil jeho bratr Tomáš a kam se ze Sedlce již dříve přestěhovala i spisovatelova matka. Měl spravovat bratrův statek a podle dopisů rodině své ženy, u níž vyrůstal jeho syn, vkládal v tento způsob obživy velké naděje. Ty se ale brzy rozplynuly, protože neměl pro sedlačení předpoklady. Pouze v době relativního klidu, v zimních měsících, se ve svém novém působení mohl věnovat spisovatelské činnosti anebo alespoň beletristické texty připravovat a zasílat do Prahy, kde průběžně vycházely.

O tom, že Prokop Chocholoušek ze Sedlce odjel, nebyly policejní instituce v Praze zprvu vůbec informovány. Z dochovaných úředních dokumentů se dokonce zdá, že si úřady upřesnily, kam vlastně Chocholoušek přesídlil, teprve na základě zadržené osobní korespondence s Janem Knedlhansem Liblínským, bývalým kolegou z redakce *Pražského večerního listu*. Obsah těchto listů, dnes nedochovaných, vyhodnotily úřady jako nezávadný s tím, že se týká jen literárních záležitostí.³²

V Haliči byla na Prokopa Chocholouška uvalena konfinace, tedy nařízený pobyt na úředně vymezeném místě. Na komplikace narazil, když v březnu 1856 žádal, aby mohl odjet do Prahy, kde mu onemocněl syn. Povolení obdržel, ale po celou dobu svého pražského pobytu

29) Prokop Chocholoušek: „Harač“, in týž: *Jih*, cit. dílo, sv. 2, s. 249–347, zde s. 304–305.

30) Tamtéž, s. 309.

31) Tamtéž, s. 310.

32) NA, PPR, 1858–1862, kt. 328, sign. C 5/1, č. 2734 a 3069/pp ex 1855.

a jedině to by mohlo situaci změnit. Spisovatel byl proto vyzván k okamžitému odjezdu. K tíži se mu připočetlo překročení délky povoleného pobytu v Praze i skutečnost, že spolu se svým synem a švagrovou odjel bez úředního povolení mimo Prahu do Kralup ke známé rodině na posvícení.

Po návratu do Haliče podal žádost, aby se mohl do Prahy vrátit. Proti tomu se však pražské úřady tentokrát ohradily argumentem, že se Chocholoušek svým politickým smýšlením a charakterem rovná amnestovaným velezrádcům, jako byli Karel Sabina, Emanuel Arnold a další. Ačkoli Chocholoušek nebyl zapleten do vyšetřování májového spiknutí, svou literární činností v letech 1848–1849 prý „prokázal dostatečně sklon k sociálně demokratickým principům“.³⁴ Počet takových politicky povážlivých osob s povolením pobytu v Praze by se přitom neměl zbytečně zvyšovat.

Protože se na haličském statku nemohl uživit, rozhodl se Chocholoušek vstoupit do služeb železniční společnosti. Teprve roku 1859 mu byl přece jen návrat do vlasti povolen, ale nikoli do Prahy, kde chtěl žít, nýbrž do rodného Sedlce. Pro cestu domů mu byl dokonce úředně stanoven itinerář. Chocholoušek ale věděl, že v Sedlci nebude mít příležitost k tomu, aby byl v kontaktu s literárním a publicistickým provozem, a nebude tak moci uživit sebe a přispívat na svého syna. Už během svého průjezdu Prahou počátkem července se proto zmiňoval, jak stačila zaznamenat policie, že jakmile přijede do místa určeného pobytu, podá si žádost o návrat do Prahy.

V Sedlci Chocholoušek pobýval v letech 1859–1861. Úřední záznamy dokumentují, že se musel každodenně hlásit a že mu přes chápavý a vstřícný přístup zdejšího okresního představeného Karla Meerganse chyběla perspektiva do budoucna. Okamžitě po svém příjezdu do Sedlce opravdu zažádal o povolení k pobytu v Praze, aby tam mohl v knihovnách získávat podklady pro svá literární díla. Pražský policejní ředitel Anton von Päumann však jeho žádost zamítl, když podle něj „z politických důvodů je nanejvýš žádoucí, aby takové individuum [jako je Prokop Chocholoušek, MP] bylo vzdáleno místa, kde se dříve odbývala jeho protivládní literární činnost“.³⁵ Chocholoušek žil v Sedlci vlastně ze dne na den – na rozdíl například od Karla Havlíčka mu nebyl stanoven příspěvek na výživu, proto se po vyčerpání úspor začal zadlužovat. Své návštěvy v okolních obcích či krátkodobou práci pro některého z farářů musel úřadům hlásit. Pokud to neučinil, následovalo důkladné, ale ve své podstatě malicherné vyšetřování a zdůvodňování.

V listopadu roku 1859 se Chocholouškovi přece jen podařilo dosáhnout toho, že mu byly povoleny občasné pobyty v Praze, ale i v tomto případě pouze na dobu čtrnácti dní a za podmínky, že se bude úředně hlásit. Když si po čtrnácti dnech prvního pobytu v Praze na přelomu let 1859 a 1860 podal žádost o jeho prodloužení, byl odmítnut i z toho důvodu, že se nezdržoval v nahlášeném místě a oddával se pití a nočním radovánkám. Na rozhodnutí o své žádosti Chocholoušek v místě svého dočasného pobytu opravdu nečekal, účet za ubytování v hostinci neměl z čeho zaplatit, a proto odešel bydlet ke svému známému.

34) „[...] durch seine literarische Thätigkeit in den J. 1848 u. 1849 [Chocholoušek, MP] seine Neigung zu social-demokratischen Principien hinreichend dargethan hat“. NA, PPŘ, 1858–1862, kt. 328, sign. C 5/1, č. 2303/pp ex 1857.

35) „Es erscheint vielmehr eben aus politischen Rücksichten durchaus wünschenswerth, ein solches Individuum von Prag als dem Schauplatze seiner ehemaligen regierungsfeindlichen literari[schen] Thätigkeit ferne zu halten.“ NA, PPŘ, 1858–1862, kt. 328, sign. C 5/1, č. 2653/pp ex 1859.

Na základě úředního rozhodnutí byl poté na ulici zatčen a po vyřešení záležitosti ihned poslán zpět do Sedlce. Na základě tohoto incidentu bylo Chocholouškovi zrušeno povolení k dalším občasným pobytům v Praze. Přes jistě bohémský způsob života pro něj krátkodobý pražský pobyt přece jen představoval přínos, když se mohl dostat do osobního kontaktu s nakladateli a měl možnost studovat historické prameny pro svá literární díla. Brzy po svém návratu do Sedlce ještě v roce 1860 sepsal a vydal povídku *Hrad*, inspirovanou českými dějinami.

Chocholouškova situace se začala měnit až v roce 1861, po několika měsících obnovení ústavního režimu. Ministerstvo policie v souvislosti se zájmem českých listů o osud konfinovaných Čechů položilo viceprezidentovi pražského místodržitelství Ernstu von Kellerspergovi 5. srpna 1861 dotaz, kde se Chocholoušek momentálně zdržuje a jaká policejní opatření na něj jsou uplatněna. Pražské místodržitelství odpovědělo obratem, že se Chocholoušek bezpochyby nachází ve svém rodišti, protože nebyla zrušena omezení týkající se jeho cest do Prahy. Do budoucna ministerstvo připouštělo zrušení těchto úředních opatření, chtělo je však vázat na okamžik, kdy si Chocholoušek sám podá žádost o jejich prominutí.³⁶

Teprve v tu dobu patrně na místodržitelství doputovala Chocholouškova žádost o ukončení nuceného pobytu v Sedlci, jehož následkem mu prý „největší trudy duševní i největší bída hmotná duši i tělo skličovaly a potud skličují“, a o povolení přesídlit do Prahy, kterou podal již 20. června. „Než mám za to, že dvouleté internování bez jakékoliv podpory, tužší pro člověka nemajetného než žalář, kde o výživu denní jest postaráno, trestem důstojným jest,“ psal v této žádosti Chocholoušek.³⁷ Po kladném vyjádření pražského policejního ředitelství proto místodržitelství Chocholouškovi připsal ze dne 16. srpna změnu pobytu povolilo pod podmínkou podepsání místopřísežného prohlášení, v němž doslova znělo: „Já příslibuji na svou čest, že ni slovem, ni skutkem zákon nižádný neporuším.“³⁸

Chocholoušek měl být ale dále nenápadně sledován. Díky úřední relaci sepsané 17. prosince 1861 tak víme, že pracoval u I. L. Kobera, zejména pro *Slovník naučný*, a že se díky bývalému redakčnímu kolegovi Janu Knedlhansovi Liblínskému zapojil do redakce *Času*, kde měl za úkol dodávat fejetony o jihoslovanské problematice a překlady z chorvatského a srbského tisku.³⁹ Spolu se svými kolegy pak *Čas* opustil a pracoval v redakci *Hlasu*. V letech 1863–1864 také uskutečnil záměr vydat souhrnně své povídky s jihoslovanskou tematikou pod názvem *Jih*. Vedle toho Chocholoušek psal původní beletristické práce pro nově vzniklé periodikum *Rodinná kronika*, které redigoval také Jan Neruda. Spolu s Karlem Adámkem, budoucím poslancem a politikem, redigoval druhý ročník kalendáře *Lípa česko-moravská* na rok 1863. Již první ročník tohoto kalendáře se přihlásil ke Karlu Havlíčkovi, Giuseppemu Garibaldi a přetištěním starších Chocholouškových statí připomněl jeho tvorbu z roku 1848.

36) NA, PM, 1860–1870, kt. 885, sign. 8/10/1; tamtéž, kt. 813, sign. 8/1/3/2.

37) Cit. dle Čeněk Habart: *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko. Popis a dějiny krajiny mezi stříbropěnnou Vltavou a památným Blaníkem a vylíčení života jejího lidu*, sv. 2, *Sedlčany*, Okres. škol. výbor a učitelstvo okresu sedlčanského, sedleckého a votického 1928, s. 476. Originál žádosti je dnes neznámý. Akta v NA, PM, 1860–1870, kt. 885, sign. 8/10/1, uvádějí dataci žádosti 27. 6. 1861.

38) NA, PPŘ, 1858–1862, kt. 328, sign. C 5/1, č. 2781/pp ex 1861.

39) NA, PPŘ, 1858–1862, kt. 328, sign. C 5/1, č. 3724/pp ex 1861.

V době, kdy se před ním otevíraly nové publikační možnosti, však Chocholouška zastihly závažné zdravotní komplikace. Ani krátkodobé pobyty mimo Prahu mu nepřinesly slibované zotavení a nakonec v červenci 1864 zemřel ve svých čtyřiceti pěti letech v Nadějkově u svého příznivce Antonína Čechoslava Fikara.

Chocholoušek měl za sebou v předbřeznové době intenzivní a úspěšnou literární kariéru a jen ojedinělé střety s cenzurním systémem. Důsledně pak úřady evidovaly jeho činnost v revolučním období, respektive do roku 1851, kdy působil v žurnalistice. Právě za tuto svou novinářskou činnost byl následně postižen. V padesátých letech úřady bezprostředně nezasahovaly proti Chocholouškově beletristické tvorbě publikované v časopisech či v kalendářích, ale zakázaly mu v souladu s tiskovým řádem z roku 1852 získávat předplatitele pro svá souborně vydávaná díla subskripcí, a tak výrazněji ovlivňovat veřejnost. Cestu k vyjádření ideálů národní svobody našel v této době Chocholoušek především v jihoslovanské tematice, která nabízela jinotajné paralely mezi minulým i současným bojem za osvobození z turecké nadvlády a situací české národní společnosti v rakouské monarchii po porážce revoluce.

Uplatněné úřední sankce, nařízení místa pobytu a obecně omezení cestovat pak Chocholouškovi znemožnily nalézt zaměstnání v centru literárního života, v Praze. Nepomohla mu v tomto směru ani spolupráce s loajálním *Vídeňským deníkem*, kam po krátkou dobu v roce 1851 přispíval. Limitované publikační příležitosti v striktně regulovaném periodickém tisku tak zbavovaly Chocholouška, příslušníka „literárního proletariátu“, jak jej nazývaly policejní charakteristiky,⁴⁰ možnosti uspět jako profesionální spisovatel.

40) NA, PPR, 1863–1869, kt. 514, sign. P 58/1.